

De Bakkerszoon van Trier en DE HEIDELBERGSCH E CATECHISMUS

door

A. J. Hoogenbirk.

CHRON. VAN D. D. CALLENBACH NIJKERK.

NIJKERK — G. F. CALLENBACH.

DRUCK - FÜR D. D. CALLENBACH MÜNCHEN

EERSTE HOOFDSTUK.

WAARIN ER TWEE SAAMGAAN, DIE 'T NIET LANG
MEER DOEN ZOULDEN.

In levendig gesprek wandelden op een heerlijken zomeravond van 't jaar 1553 twee jongelieden aan de schoone oevers der Auron, een rivier die voorbij de stad Bourges in het Fransche gewest Berry stroomt. De hitte in de stad ontweken, gingen zij langzaam voort langs boomgaarden en boschjes, zooveel mogelijk den rivierkant houdend, waar het tamelijk frisch en koel was.

Op een kleine hoogte gekomen zett'en de wandelaars zich neer, en sloegen hun blikken op den omtrek. Als een groote tuin breidden zich de velden en hoogten van Berry voor hen uit. Een tijd lang staarden zij zwijgend op het heerlijk landschap.

„Caspar,” sprak eindelijk de een in goed Duitsch, schoon men hier in het hart van Frankrijk was, „het is hier even schoon als bij ons in de Palts. Er zijn vergezichten, die mij doen denken aan Kaiserslautern en Heidelberg.”

„En mij aan de omstreken van Trier,” was het antwoord, eveneens in 't Duitsch gegeven. „Frankrijk is anders dan Duitschland, maar schooner, neen dat niet, en daarbij het blijft toch altijd waar: *Si obliviscar vestri, o Hierosolyma!*” ¹⁾

„*Recte dixisti, amice,*” ²⁾ sprak de ander, en met te meer grond mag ik dit zeggen, die in dat Jeruzalem nog een erfdeel heb.”

„Gelijk God ons beiden geve ook nog te hebben in het betere, dat boven is, Frederik,” antwoordde Caspar ernstig.

„Ik ben benieuwd wat mijn vader mij antwoorden zal,” sprak Frederik. „Ik heb hem geschreven, hoe mij het leven hier te Bourges bevalt.”

„Dan hebt ge zeker veel goeds gemeld.”

„Zeker; ik heb hem gezegd, dat het mij niet spijt hier te zijn gekomen, want dat er veeleer te veel, dan te weinig van de hoogeschool is verhaald.”

„Ze zullen alleen misschien meenen dat het hier erg duur is; maar dat komt er voor iemand als gij, de zoon van een rijken vorst, minder op aan.”

„Zeg dat niet; honderd francs per jaar alleen voor 't middagmaal is zeker meer dan men ergens betaalt, en gij weet wel, dat een Paltsgraaf groote uitgaven heeft.”

„O ja, maar een bakkerszoon, die hier studeert, gevoelt ze toch meer. Doch, Gode zij dank, ik ben vergenoegd met hetgeen ik heb. Toen Calvijn hier

¹⁾ Indien ik u vergete, o Jeruzalem” (Ps. 139). Hier toegepast op Duitschland, beider vaderland.

²⁾ Juist, vriend.

studeerde was 't hem al evenzoo, en 't heeft hem niet geschaad. Wie te Bourges komt om wijsheid op te doen is terecht, en wat doet er dan de spijs toe die vergaat? Temeer als we hier, gelijk waarlijk niet overal elders, vrij en ongehinderd die spijs kunnen ontvangen, welke blijft tot het eeuwige leven."

„Zoo is 't" antwoordde Frederik ernstig. „Ik heb dat ook aan mijn ouders geschreven. Het zal vader en niet minder moeder genoegen doen. Gij weet, dat zij Luthersch is even als mijn tante Kunegunda."

„Heeft zij niet uw vader, den Paltsgraaf, voor het Evangelie gewonnen?"

„Welbeschouwd, ja, en zoo weet ik dat het hen verblijden zal te weten, dat wij ons allebei bij de kleine Hervormde Gemeente hier hebben aangesloten."

„Beiden? Hebt gij dan ook over mij geschreven? Frederik, de Paltsgraaf, zal zich toch over een gering student als ik ben weinig bekommeren."

„Gij vergist u weer," sprak Frederik lachend. „Mijn vader weet, dat wij een vriendschapsverbond hebben gesloten, en vindt dit even als mijn moeder zeer goed. Zij schreef nog onlangs: „Naardien deze Olevianus zulk een vroom en eerbaar jongeling is, moet gij hem in groote vriendschap en eer houden", en dat doe ik ook, hoop ik."

„Volkomen," zei Caspar, terwijl zij zich gereedmaakten verder te gaan, „ik acht het een eer, u, een vorstenzoon, tot vriend te hebben. Maar wat is dat?"

Een geluid als van vroolijk gezang drong tot hen door, doch wie de zangers waren was onmogelijk nog

te zien. Onze beide vrienden bleven nu staan en wachtten af.

Het tweetal waarmee de lezer kennis maakt, behoorde, als reeds bleek, tot zeer verschillenden stand. Ten deele bewees dit reeds hun kleeding. De jonge frisch gebouwde man, die een fraaien, blauw fluweelen mantel en een sierlijken degen droeg, was de zoon van den Paltsgraaf Frederik, die over het Vorstendom Simmern in West-Duitschland regeerde en een godvreezend man was. De ander, Caspar van der Olewig, was de zoon van een bakker uit Trier, de hoofdstad van het Keurvorstendom, dat evenzoo heette. Wel was deze bakker deken of hoofdman van het bakkers gild, lid van den Raad en dus een deftig man, maar tusschen hem en een vorst lag toch veel. De jongelui echter hadden elkaar in Frankrijk leeren kennen, allereerst daardoor, dat beiden de leer waren toegegaan, die toen in Duitschland en Zwitserland en Frankrijk overal begon gepredikt te worden of reeds vele aanhangers had, de leer der waarheid naar Gods Woord, die lang verborgen was geweest. Luther, Calvijn, Zwingli en vele anderen, hadden het Woord Gods, door de Roomsche Kerk onder den korenmaat gezet, weer op den kandelaar geplaatst, zoodat het thans scheen in de duisternis en velen verlichtte. Zoo was tusschen den bakkerszoon en den jongen Paltsgraaf een zeer innige vriendschap ontstaan, waarbij alle verschil van stand wegviel, en de omgang zoo vertrouwelijk was als waren zij broeders geweest. Beiden studeerden in de rechten.

Inmiddels was 't geluid al nader gekomen. Eensklaps riep Frederik uit:

„Zoowaar! Daar is Peter ook! Is hij nu toch meegegaan?”

Peter was de bediende van den jongen graaf, en had van diens vader strikt bevel zijn jongen meester als lijfbediende te verzellen. De jonge man echter, daarvan niet altijd gediend, had voor ditmaal den knecht bevolen thuis te blijven. Maar deze, zich trouw aan zijn orders houdende, was zijn jongen meester toch van verre gevolgd, die hem nu wenkte bij hem te komen; en hem juist niet vriendelijk vroeg wat dat gezang beduidde.

„'t Is een troepje studenten,” was 't antwoord, „de heeren zijn heel vroolijk.”

„Wat al te vroolijk, meen ik,” sprak Caspar, die nu de zangers zelf in 't oog kreeg. „De wijn schijnt in hen vrij krachtig te werken. We moesten heengaan.”

Het tweetal wilde zich verwijderen, terwijl Peter, begrijpend dat zijn gezelschap niet begeerd werd, besloot nog even te toeven, toen ongelukkig het vroolijk groepje daar beneden onze wandelaars in 't oog kreeg. Een luid gejuich ging op, en tegelijk beklommen de zangers den heuvel, waarbij duidelijk bleek dat Caspar niet had misgezien. Er was er meer dan een bij, wiens gezelschap hem niet aantrok.

„Welkom kameraden,” klonk het van allen kant, „welkom broeders! We gaan samen. Niets zal ons scheiden; één in den arbeid, één in 't genot.”

De jonge graaf en zijn makker wendden zich af en wilden gaan, maar vergeefs. „We blijven elkaar trouw in nood en dood!” riepen de opgewonden jongelui in hun dronkemansdrift en tierend en waggelend trokken zij met het tweetal den heuvel weer af, en naderden den rivierkant. Peter, best wetende hoe woest het soms onder de heeren kon toegaan, zorgde wel niet ver achter te blijven.

’t Gezelschap liep al joelend en zingend langs den waterkant voort, terwijl Caspar naar een gelegenheid uitzag om weg te komen, toen plotseling een van allen riep:

„Kijkt eens vrienden, daar ligt een bootje. Bij de goden, dat komt van pas! Welke goede geest dit ranke vaartuig hier mag gebracht hebben, weten we niet, doch laat ons hem een dankoffer brengen. We hebben toch nog wijn; ik stel voor dien te drinken, terwijl we wat gaan varen in dat schuitje.”

„’t Is klein genoeg,” merkte een der laatstgekomenen op, die nog genoeg nuchter was om gevaar te zien.

„Och kom, hier is plaats voor alle man, zooals Charon ¹⁾ zegt,” riep een derde spottend.

„Daar konden we allen wel heengaan in dat ranke ding,” sprak Caspar, „ik ga niet mee en gij, Frederik, moet het ook niet doen.”

„Ik ben een vorstenzoon,” was ’t antwoord, „en ze moeten van mij niet denken, dat ik bang ben.”

¹⁾ Charon is in de fabelleer de schipper, die de zielen over de helrivier in de onderwereld voert.

„Nee, maar zij zijn dronken, zooals gij ziet, en het is geen moed zijn leven moedwillig te wagen.”

„Hoor eens Cas, ge zult wel gelijk hebben als altijd. Blijf ook gerust hier of loop langs den kant mee; 't is dadelijk weer gedaan. Ik ben eens ridders zoon en laat mij niet uitlachen. Ge ziet, dat heel het gezelschap ook meest uit graven en jonkers bestaat.”

Inmiddels was Peter naderbij gekomen en beproefde nu eveneens zijn jongen meester terug te houden. Doch dat werkte juist het omgekeerde uit. Immers verscheidenen begonnen te roepen: „Stuur dien knecht weg!” Ja, een paar der beschonken jonge edellieden trokken hun degens en dreigden Peter te doorsteken. De man zweeg eindelijk, wat ook het wijst was. Met een zucht aanschouwde hij 't, hoe de jongelui onder luid gejubel in 't schuitje sprongen, dat al aanstonds onder den last dreigde te zinken.

„Gij zult het voor God noch voor uw ouders kunnen verantwoorden;” sprak Caspar ernstig en in het Duitsch, (hij had in het gezelschap der anderen Fransch gesproken); „het kan niet goed afloopen, dat ziet ge toch!”

„Ik ben de eerste onder hen in rang,” was 't antwoord, „en kan nu niet de minste zijn. Tot straks!”

De jonge prins sprong in 't schuitje, dat weldra van den oever afstak. Een drinkliedje werd aangeheven en spoedig bevond zich het vaartuig midden in den Auron. Caspar oogde het van den kant na, Peter liep mede.

Nog geen vijf minuten was het bootje aan 't dob-

beren, toen het gezang eensklaps plaats maakte voor een luid geschreeuw, gepaard met een noodgegil, dat door merg en been drong. Wat ieder had kunnen voorzien, die nuchter was, gebeurde. 't Zij dat een der varenden niet op zijn plaats bleef, of dat het bootje overladen was, genoeg, met een kreet van ontzetting zag Caspar voor zijn oogen hoe het schuitje kantelde en omsloeg. In een oogenblik lagen allen midden in de rivier.

Van schrik schreeuwde Caspar het uit. Hij rukte snel zijn mantel af en sprong zonder aarzelen in de snelstroomende rivier, teneinde — hij kon een weinig zwemmen — zoo mogelijk nog iemand te redden.

Doch nauwelijks was hij een eind van den kant, of hij voelde reeds hoe de stroom hem te sterk werd en 't hem ternauwernood gelukte boven te blijven. In plaats van iemand te redden liep hij groot gevaar zelf in de golven zijn graf te vinden. „Heer, behoud mij, ik verga!” riep hij uit, terwijl hij begon te zinken. Met alle kracht worstelde hij tegen den stroom en trachtte weder vasten grond te bereiken. Doch de dood scheen nabij.

„O Heer,” zoo spreekt hij in de benauwdheid des harten, „red mijn leven, en dan zal het U gewijd zijn, en zal ik U dienen in het Evangelie in mijn vaderland.”

Nog een oogenblik; hij voelt hoe het water hem als naar beneden trekt. Doodsangst grijpt hem aan, doch — tegelijkertijd grijpt een forsche hand hem om het lichaam vast. Hij hoort iets plassen. Als met

nieuwe kracht bezielt slaat hij handen en voeten uit. Nog enkele seconden en hij voelt weer vasten grond. Nu eerst wordt hem duidelijk wat er gebeurd is, want de oogen opslaande ziet hij den trouwen Peter, doornat evenals hij.

Maar de aanblik van Caspar treft wederkeerig het oog van Peter. Tegelijk geeft de knecht een gil, die ver over het water weerklinkt en . . . opnieuw springt Peter in de rivier. Caspar weet niet wat er gebeurt en tracht zich op te richten. Doch vergeefs. Hij geraakt buiten kennis.

TWEEDE HOOFDSTUK.

WAARIN EEN ZAAD ONTKIEMT EN OPWAST.

Toen hij weer tot zichzelf kwam lag Caspar in een vertrek, dat hem geheel vreemd was. Hij liet zijn blikken rondgaan. Blijkbaar was hij in een boerenwoning. Weldra keerde de herinnering terug aan het schrikkelijk tafereel, dat hij aanschouwd had, maar ook aan zijn eigen wonderbare redding. Hij barstte in tranen uit en lag nog snikkende, toen de boer binnentrad en vroeg hoe het hem ging.

Caspar kon eerst niet antwoorden. 't Eerste wat hij eindelijk uitbracht was: „Wat is er toch met mij gebeurd?”

In enkele woorden vertelde hem de boer, hoe hij Caspar bewusteloos aan den rivierkant gevonden en in dit huis gebracht had, waar hij nu bijna een dag had gelegen, te bed en welverwarmd. Hij moest nu eens beproeven op te staan. De jonkman deed het en gelukkig bleek hij reeds weder in staat te loopen en een weinig warme, sterk gekruide soep te gebruiken.

„Gij zijt er nog goed afgekomen, jonkheer,” sprak de boer, „al heb ik uw mantel nergens kunnen vin-

den. Maar wees dankbaar; de anderen zijn er erger aan toe. — 't Was ook dollemanswerk," voegde hij er binnensmonds bij.

„De anderen? Hoe is 't dan met hen?" voeg Caspar haastig.

„Ze zijn dood, allen dood!" sprak de boer kortaf.

Een gil was het eenig antwoord, dat Caspar geven kon.

Zijn verzorger ontroerde er van en sprak: „Nu, dank God, dat gij zelf het niet zoo duur bekocht hebt."

„En Frederik," riep Caspar, „graaf Frederik!"

„Ik ken geen graaf," was 't antwoord, „maar dit is zeker, er is niemand gered."

Den volgenden dag gevoelde Caspar zich genoegzaam hersteld om te kunnen vertrekken. 't Verraste hem niet weinig toen hij, op zijn vraag hoeveel hij schuldig was ten antwoord kreeg: „Het woord Gods zegt: Vergeet de herbergzaamheid en de mededeelzaamheid niet; ik behoef niets te ontvangen voor zoo weinig dienst."

Caspars verbazing, toen hij den boer dus hoorde spreken, moet zich op zijn gelaat geteekend hebben. Althans de ander hernam:

„Verwondert u dat zoo, jonkheer?"

„Ik ben geen jonkheer, maar een bakkerszoon en student in de rechten," sprak Caspar, „maar het verbaasde mij u een woord uit de Schrift te hooren aanhalen. Zijt ge met den Bijbel bekend?"

„Gode zij dank, ja. „Ik behoor tot de Hervormden, weet gij, en ik meen ook u wel in de kerk te Bourges gezien te hebben."

„Dat is zeer mogelijk, want ook ik ben van de Hervormden.”

„Dan zal ik u meer vertellen. Ik heb Calvijn gekend, die ook hier student geweest is, zooals ge weet. Hij studeerde toen in de rechten, maar predikte op vele plaatsen het Evangelie, ook te Lignières, hier een tien mijlen van daan. Daar heb ik hem gehoord en God heeft hem voor mij als voor velen gebruikt tot een middel ter bekeering. Dat was toen een heerlijke tijd, dien ik nooit vergeten zal, al hebben we ook thans nog niet te klagen.”

Juist maakte Caspar zich gereed te vertrekken, met de belofte nog eens te zullen terugkomen, toen onverwachts Peter voor hem stond. Diens bleek gelaat en droeve blik zei maar al te duidelijk, dat de boer waarheid had gesproken. De bediende was Caspar komen opzoeken om hem te vragen de ontzettende tijding aan den Paltsgraaf en diens echtgenoot te willen berichten; „ik *kan* het niet doen” zei Peter, die terwijl beiden samen stadswaarts gingen, meteen Caspar uitlegde hoe alles was toegegaan.

Zoodra Peter 't onheil zag gebeuren, had hij zich, gelijk Caspar, te water begeven. Al voortzwemmende bespeurde hij iemand dicht bij zich, die geweldig spartelde en op 't punt was te zinken. In de meening dat dit zijn jonge meester was, greep hij den drenkeling en niet in staat om meer te doen, zwom hij met hem naar land. Eerst daar ontdekte Peter met schrik zijn vergissing en sprong weder in de rivier. Doch thans was het te laat. Pas dagen later werden

ver stroomafwaarts de lijken der meeste verongelukten, ook dat van den jongen Duitschen graaf, gevonden. Duur hadden ze hun roekeloosheid en dronkenschap betaald!

In het diepst zijner ziel getroffen kwam Caspar thuis. Als in een oogenblik was het leven van zijn besten vriend, van wien men zooveel hoopte, die hem zoo liefhad, afgesneden, — en dat tengevolge van overmoed en lichtzinnigheid. 't Kostte onzen student — al was ook 't al buiten zijn schuld — ontzaglijk veel den brief te schrijven, die het treurig bericht aan den Paltsgraaf en zijn echtgenoot moest brengen. Tegelijk schreef Caspar aan zijn eigen ouders, waarbij hij 't gebeurde uitvoerig vermeldde en ook de belofte door hem afgelegd. Het antwoord, dat hij ontving, was hem tot krachtige bemoediging en lieflijken troost.

Zooals de lezer reeds bespeurd heeft, was Caspar een jonkman, ernstig en degelijk in zijn denken en doen. Al jong had hij diepe indrukken gekregen van de eeuwige en blijvende dingen. Door God den Heer met een vlug en uitnemend verstand begaafd, had onze bakkerszoon in ongelooflijk korten tijd met lorrettelijke scholen doorloopen. Op een dier scholen werd de grond in den knaap gelegd van wat de man eens wezen zou. In dien tijd werd het onderwijs vaak gegeven door priesters, of zooals men ze heel dwaas noemde „gees'elijken”. Een dier priesters was een oud, oprecht vroom man. Meestal ging de jonge Caspar bij hem ter kerk. In den vastentijd vóór Paschen predikte dan die priester over het lijden en sterven

des Heeren Christus, verklaarde de voorspellingen, wees op hun vervulling, en toonde aan hoe de Christus al deze dingen lijden moest en alzoo tot Zijn heerlijkheid ingaan.

Maar de oude prediker deed nog meer. Hij sprak over het offer van Christus, het zoenoffer, eenmaal geschied op het hout des Kruises, ter verzoening der zonden. Ook wees hij er nadrukkelijk op hoe van de vroegste tijden af al Gods kinderen *hun eenigen troost, beide in leven en sterven*, hadden gevonden in het geloof aan dat offer van Christus.

Gij ziet, dat was iets anders dan de leer van zaligheid door goede werken, de aanbidding van Maria, en zooveel meer als in de Roomsche kerk tegen Gods woord in geleerd werd en wordt. Nu waren wel zulke priesters uitzonderingen, maar zij waren er toch en bereidden de Hervorming voor, die straks komen zou.

Als de jonge Caspar, wiens buitengewoon scherp verstand hem in staat stelde de preek, die eigenlijk nog niet voor hem bestemd was, te begrijpen, zulke woorden hoorde, kon hij luisterende alles om zich heen vergeten. „De leer, dien de priester verkondigde, bleef” zegt de geschiedschrijver, „als een vonk der rechte kennis van Christus’ offer den knaap bij.” En we zullen later zien hoe die woorden des priesters hem in zijn hart zonken, de grondtoon zijns levens werden, gelijk nog blijkt tot op dezen dag.

Van een knaap, zoo bijzonder ontwikkeld, is ’t niet te verwonderen, dat hij reeds op zijn dertiende jaar de hoogeschool bezocht, eerst die te Orleans, later die

te Parijs en te Bourges. Deze laatste was bijzonder beroemd. Gelijk Calvin studeerde ook Caspar van der Olewig te Bourges in de rechten. Zijn naam veranderde hij naar de gewoonte dier tijden in een Latijnschen, namelijk Olevianus, waarmee zijn Duitsche naam zoo ongeveer vertaald was. Zoo heette ook b.v. Melanchthon eigenlijk Scharzerde, 't welk hij in het Grieksch overzette, en droeg de Hervormer Bugenhagen ook den naam Pomeranus.

De Hervormden te Bourges, door vrome leeraren geleid, hadden den jongen man zeer aangetrokken; bij hen vond hij de waarheid, naar welke zijn hart uitging, werd het Woord Gods vrijelijk gepredikt, en waren de leugenen en dwalingen der Roomsche kerk weggedaan. Langzamerhand openbaarde zich in Caspar die groote verandering, welke de Schrift bekeering noemt, wyl zij den mensch omkeert, zoodat hij voortaan wandelt met het aangezicht naar het Jeruzalem, dat boven is. Was het zijn voornemen geweest in de rechten te studeeren, ook na zijn wonderbare redding zette hij die studie voort, doch besloot tevens, zoodra de weg hem geopend werd, als prediker op te treden. Zoo begon hij dan volijverig en biddend de Schriften te onderzoeken, nog geheel anders dan hij dat vroeger gedaan had. Daarbij las hij nauwlettend de schriften der Hervormers, Luther, Zwingli en vooral Calvin, tot wien hij zich bijzonder voelde aangetrokken.

Nog een tijdlang bleef Casper te Bourges en bewaarde er zich in de rechten en in de kennis van Gods Woord, terwijl hij de gemeenschap genoot van

velen, die met hem denzelfden Heiland naar Zijn Woord beleden. Veel leerde hij daar, al was 't niet altijd uit boeken. Ook het leven is een leerschool, waar God ons in brengt. Olevianus had dit reeds ervaren en hij ondervond ook nu, hoe de omgang met die God vreezen en reeds lang op den smallen weg wandelen het hart ten zegen is. Met den Paltsgraaf en diens echtgenoot bleef hij, de vriend van hun diep-betreurden zoon, steeds in briefwisseling.

Als doctor in de rechten verliet Olevianus de hoogeschool te Bourges en ging naar Trier, zijn geboortestad, om daar als rechtsgeleerde werkzaam te zijn. Doch het pleiten in de rechtszaal en het onderzoeken der wetten kon den jongen man niet bevredigen. Hij voelde zich gedreven tot het werk dat hij in de ure des gevaars op zich had genomen, zich geheel aan den dienst des Heeren te wijden. Doch hij gevoelde — en hierin blijkt dunkt mij alweer zijn gezond verstand — dat het niet aanging anderen te leeren vóór hij zelf de noodige kennis bezat, iets wat tegenwoordig velen niet vatten. Zoo ging hij dan naar Genève in Zwitserland, waar toen Calvijn en Beza leerden en arbeidden. Onze jonkman, die destijds ongeveer 20 jaren telde, maakte van de lessen der twee groote mannen een zeer ijverig gebruik. Later vertrok hij naar Bazel, waar hij de leerling werd van de bekende godgeleerden Martyn en Bullinger. Eerst na dat al achtte hij zich bekwaam tot het groote werk, waaraan hij zich wilde wijden.

DERDE HOOFDSTUK.

IN HETWELK IN 'S HEEREN KRACHT EEN STOUTE STAP
WORDT GEZET.

't Is Laurentiusdag, de tiende Augustus van het jaar 1559.

In de oude bisschoppelijke stad Trier is het recht druk des morgens van dien „heiligen” dag. Kerkgangers in hun beste kleeding vullen de straten, de klokken luiden, bijna alle werk staat stil, de deuren der kerken staan open....

Vreemd, bovenal vreemd is dat zoovelen, die voorbijgaan, er niet binnentreden, zoovelen uit allen rang en stand. Waar gaan ze dan heen?

In het groote, oude schoolgebouw daarginds wordt ons het antwoord gegeven. Daar ter plaatse, waar in de week studenten bijeenkomen, om er de lessen te ontvangen, die Olevianus geeft in de „dialectiek van Melanchton”, zitten thans mannen en vrouwen uit alle wijken der stad. Ook nu zal Olevianus er spreken, en steeds komen er meer die hem willen hooren, zoodat het ruime gebouw te klein dreigt te wezen. Zoo zal men dan ter preeke gaan buiten de trotsche kerk-

gebouwen, waar Rome's eeredienst in gehouden wordt, den leeraar verkiezen boven den priester; ter kerk gaan niet in de kerk. Voorwaar 't was — hoe gewoon het ons mag schijnen, die als Protestanten aan een gebouw geen beteekenis hechten — in die dagen iets buitengewoons, gelijk 't nog wezen zou voor hen, die in het pausdom zijn opgegroeid. Want dat hangt geheel aan menschen en uiterlijke dingen, aan wat door menschen gewijd en geheiligd is. De kracht, die uit God is, de dienst in geest en waarheid ontbreekt. Wat de Heere Christus daaromtrent tot de Samaritaansche vrouw sprak, zou Hij ook thans nog zeggen tot de pauselijke kerk.

Weder ging de deur open en een drietal deftige burgers traden binnen, voor welke men eerbiedig plaats maakte. De voorste was Johan Struysz, de oudste der burgemeesters; de anderen waren raadsheeren. De burgemeester ging, vriendelijk groetend, door de dichte schare, toen hem een man in den weg trad, die een diepe buiging maakte.

„Gegroet, heer Dankmar,” sprak de burgemeester, den stadsschrijver de hand reikend, „gij hier?”

„Zeker, heer Burgemeester; ik had gelezen wat gisteren aan het raadhuis was aangeplakt.”

„Dat is mij onbekend; er is toch geen besluit afgekondigd, anders zou ik het moeten weten.”

„Neen, heer burgemeester, maar doctor Olevianus heeft aan het stadhuis doen aanplakken, dat hij op St. Laurentius hét Evangelie zou verkondigen en spreken van het heil in Christus, voor ieder die wilde komen

in de school, waar hij gewoonlijk de lessen geeft. 't Is een stout stuk, en ik zie nog niet in, dat een man, die geen priester is, prediken mag, en dat het goed is het volk op te roepen ten eeredienst buiten de kerk. Die is er toch voor."

"Ja, wèl is 't een stout stuk," sprak de burgemeester, „maar Olevianus is moedig als een jonge leeuw. Hij heeft het licht aanschouwd, het waarachtige Licht, en gelooft er in. Door dat geloof spreekt hij van dat Licht buiten de kerk, omdat zij het zelf buitensluit."

De stadsschrijver haalde de schouders op. De burgemeester nam plaats temidden der schare, die hij overzag. Daar waren aanzienlijke burgers, edelvrouwen, geleerden, geestelijken, maar ook winkeliers, werklieden, dienstboden en kinderen. Blijkbaar wachtten allen met verlangen de komst van den prediker.

„Doctor Olevianus viert zijn verjaardag wel in het openbaar," fluisterde een student zijn makker toe.

„'t Is een geboortedag die hem heugen kan," was 't antwoord, „ik ben benieuwd, hoe de aartsbisschop, onze keurvorst, het zal opnemen. De priesters zullen woedend zijn."

„Onze doctor is de man niet om zich daardoor te laten afschrikken," was 't antwoord. „Ieder weet wel, hoe hij alle gelegenheden aangrijpt om van de verlossing in Christus te spreken; hoe vaak doet hij het niet bij onze lessen en ik vind het heerlijk."

„O zeker, maar ik zeg u, hij komt met de priesters en de kerk in botsing."

„Dat werd hem verleden week ook gezegd door den deken van de domkerk. Ik was erbij. Weet ge wat hij antwoordde: „Ik kan het licht, dat God mij geschonken heeft, niet onder den korenmaat plaatsen; het behoort op den kandelaar. Wat ik in den vreemde heb geleerd, moet ik in mijn vaderland verkondigen. Ook hier moet men 't weten, dat de zaligheid is in Christus en in Hem alleen, niet uit de werken, maar uit genade.”

„En wat zei de deken?”

„Hij vond het voor iemand, die pas een maand hier is, veel te boud gesproken en begreep ook niet, dat bij de lessen over Christus en Zijn dienst moest gesproken worden. Doch hoe Olevianus daartegenover denkt, ziet ge uit de bekendmaking die gisteren is aangeplakt. Maar daar komt hij.”

Olevianus trad binnen. Aller blikken richtten zich op den drieëntwintigjarigen jongen man, die het wagen dorst in de bisschopsstad Trier openlijk te getuigen tegen de dwalingen van Rome, die tegenover de priesters dorst gaan staan, en het Evangelie verkondigen terzelfder tijd dat de kerken geopend waren om de mis bij te wonen en Maria en de „heiligen” te aanbidden. 't Bleek duidelijk, deze jonge doctor had partij gekozen en wandelde in het voetspoor van Luther, die in Saksen evenzoo had gehandeld. Zou het ook hem als Luther gelukken?

Dat vroeg menigeen zich af en wellicht had Caspar Olevianus 't zichzelf ook afgevraagd. Doch gelukken of niet, hij gevoelde dat God hem geroepen had te

getuigen van het heil, dat in Christus is. Daarom had hij met vreugde de schoone gelegenheid aangegrepen, om zijn leerlingen bij de lessen in aardsche wijsheid ook nog in beter dingen te onderrichten. Doch hij kon zich niet tot de leerlingen beperken. De boodschap des heils is voor allen; dat wist Olevianus en daarom trachtte hij er zooveel als mogelijk was te bereiken, en begon hij zijn nieuwe levensjaar met eene openbare prediking, die te voren 't volk was aangekondigd. Zulk een man moest wel de vijandschap wekken van allen, die de duisternis boven het licht verkozen. Doch er waren gelukkig, we zagen 't reeds, in Trier ook vele anderen. Tal van aanzienlijken stonden aan de zijde van den jongen, geleerden doctor en prediker, en trokken openlijk voor hem partij.

Olevianus beklom het eenvoudig spreekgestoelte, bad, en begon te prediken, ernstig, vurig, met overtuiging en zich steeds beroepend op Gods Woord en dat alleen. Hij riep Maria noch de heiligen aan, maakte geen kruis, sprak niet over allerlei menschelijke instellingen, maar alleen over Gods Woord, over den weg ter zaligheid, den eenigen troost in leven en sterven. Hij predikte de verlossing in Christus uit genade en om niet, en vermaande zijn hoorders met alle kracht hunne zaligheid niet in de werken te zoeken, noch in wat menschen hebben uitgedacht, maar in Gods onuitsprekelijke Gave. En al was het gebouw eenvoudig en ontbraken hier het altaar en de beelden en de kruisen en al de praal der Roomsche kerk, toch

moest menigeeen erkennen: 't Is mij hier beter dan 't vaak was in onze hooge, prachtige domkerk met haar priesters en koorknappen, haar praalgraven en sieraden. Want bij al deze dingen leeft het hart niet; dat leeft alleen bij het Woord van Gods genade, 't welk den zondaar behoudenis verkondigt. Wat het oog bekoort, gaat voorbij, omdat het zienlijk is, alleen de onzienlijke dingen hebben eeuwige waardij.

Zelden werd een prediker met meer aandacht gehoord dan Olevianus op dezen zijn verjaardag. En hij verzuimde niet den tijd te gebruiken, ook door met kracht zijn hoorders uit de Schriften te betoogen, dat noch de mis, noch het vereeren van heiligen, noch zooveel dat de kerk leerde tot hun behoudenis kon strekken of meewerken. Hij wees hen op de gebreken en dwalingen der kerk, die wel als op dezen dag in alle pracht en luister zich vertoonde, maar toch eigenlijk hol en ledig was, omdat er de Christus ontbrak, dien wij alleen behoeven. Hoe tot den Christus te komen en in Hem behoudenis te vinden, wees de prediker overtuigend aan. In 't kort, de hoorders werden zoowel gesticht als gewaarschuwd en 't was te begrijpen, dat, terwijl velen zich verheugden, er ook waren, die met toorn werden vervuld. De prediking der waarheid maakt zoowel vrienden als vijanden.

Toen de vergadering uiteenging, vol van hetgeen er gesproken was, verdrong het volk zich rondom den jongen, moedigen leeraar. Velen drukten hem de hand en wenschten hem geluk, zoowel met zijn woord als met zijn nieuw levensjaar. Doch niet allen deden zoo.

„Wat dunkt u?” vroeg een geestelijk heer, die van buiten was gekomen om Olevianus te hooren, aan den stadsschrijver, bij wien hij verblijf hield.

„Ik vind zulk preeken rondweg oproerig,” antwoordde Dankmar; „dat kan niet voortgaan.”

„Dat dunkt mij ook,” sprak de priester, „gij moet er maatregelen tegen nemen; ge hebt daar door uw ambt gelegenheid voor, en wij zullen u terzijde staan.”

Eenige dagen later, toen Olevianus des avonds in zijn kamer zat, bracht een stadsbode hem een papier. 't Was een aanzegging, waarbij hem door het bisschoppelijk bestuur ten strengste verboden werd voortaan in de school te prediken. -- Men had begrepen, dat dit gevaarlijk kon worden.

De jonge prediker nam het papier, en begaf er zich mee naar burgemeester Struysz, die in enkele weken zijn warme vriend was geworden, daar beiden door vurige liefde tot en oprechten ijver voor denzelfden Heer, zich aanstonds broeders hadden gevoeld. De burgemeester las het besluit en sprak:

„Daar is niets aan te doen. De school staat onder hun gezag. Maar wacht, ik hoop toch te zorgen, dat u het prediken niet onmogelijk wordt.”

De burgemeester hield woord. Kort daarop kreeg Olevianus het bericht, dat hem voortaan de kerk van het St. Jacobsgasthuis zou openstaan. Met dank aan God en menschen aanvaardde hij die schikking, waartegen de priesterschap vooreerst weinig kon doen. Was de toeloop op St. Laurentiusdag groot geweest, hij nam nog toe, nu in de stad alomt gesproken werd

over den strijd, die tusschen de kerk en Olevianus was ontbrand, een strijd waarin alle burgers partij kozen. Den eerstvolgenden Zondag stroomde het naar de Gasthuiskerk, en het waren wederom niet allen vrienden, die opgingen. Omringd door gewapende burgers — men kon nooit weten wat vijanden in hun schild voerden — ging de leeraar ter vergadering, in plechtigen optocht en onder een ontzaglijken toeloop van volk. Van heinde en ver kwamen de lieden om den man te hooren, die de goede woorden des Evangelies bracht, die tegen Rome dorst optreden, en dat in de stad waar een aartsbisschop zetelde! Doch het licht was nu eenmaal doorgebroken en niemand kon het verdrijven. „Men begon,” zegt het Triersche gedenkboek, „nu openlijk te belijden wat men in het verborgene geleerd had. Men verachtte de priesters van den dom en ging tot die zielverzorgers niet meer. Caspar Olevianus was alleen meester in de stad.”

VIERDE HOOFDSTUK.

WAARIN GETUIGENIS GEVRAAGD EN GEGEVEN WORDT.

In een kamer ten huize van den deken der domkerk te Trier zaten eenige weken later een viertal heeren in 't gezelschap van een geestelijke bijeen. Zij waren in druk gesprek en wel over de dingen, die thans heel Trier vervulden: Olevianus' prediking, zijn opgang onder het volk en zijn lessen aan de studenten. De vier heeren behoorden tot de raadslieden van den keurvorst-bisschop, die over Trier regeerde. Zulk een man was, gelijk vroeger ten onzent de bisschop van Utrecht b.v., tegelijk vorst des lands en hoofd der kerk, iets wat, gelijk de geschiedenis leert, altijd een ongeluk voor land en kerk en zulk een persoon zelf is. Velen dier vorst-bisschoppen leefden louter voor en in de wereld, hielden van vechten, lagen met hun volk overhoop, en gedroegen zich alles behalve als Christenen, ja als voorgangers van de Gemeente. Tegenwoordig zijn gelukkig zulke heerschers in kerk en staat tegelijk verdwenen.

De aartsbisschop had van het gevaar, dat de kerk in zijn hoofdstad bedreigde, gehoord, en zijn raadsheeren gezonden — hij woonde zelf toen niet in de

stad — om te onderzoeken wat er eigenlijk gaande was.

„En hebben de heeren nu reeds besloten wat te doen?” vroeg de deken.

„Zeker; wij zullen overeenkomstig het verlangen van Zijn Keurvorstelijke genade alles doen om het gevaar der ketterij, dat deze stad bedreigt, te keeren. Maar eerst moeten we dien Olevianus zelf spreken, en daartoe hebben we hem ontboden”.

„Gij zult weinig met hem winnen,” sprak de deken. „Hij is jong en vurig en al het volk hangt hem aan; ook vreest hij nergens voor en heeft machtige vrienden.”

„We zullen beproeven wat goedheid vermag,” sprak de oudste der heeren. „Gij, heer deken, moet hem aantoonen dat zijn Luthersche leeringen dwaling zijn en . . .”

„Gij vergeet, heeren,” sprak de deken, die weinig lust in zulk een taak scheen te hebben, „dat ten eerste zulk een controvers ¹⁾ zekere voorbereiding eischt, die ik nu natuurlijk mis. Zulke ketters zijn zoo verbazend scherp op alle punten. Ten tweede is deze Olevianus geen Lutheraan, maar eigenlijk in vele stukken een volgeling van Calvijn, den aarts-ketter van Genève. En ten derde is hij ook niet, als Melanchton was, op sommige punten toegeeflijk, maar staat strak en sterk tegenover vele dingen, die de heilige kerk leert.”

„Ja, ja, zoo zijn jonge mensen,” sprak een der heeren, „met de jaren worden zij kalmer. We hopen in elk geval op uw vaderlijken raad en vermaning, eerwaarde heer. En wie weet, als wij een jong en

¹⁾ Twistgesprek.

eerzuchtig man als dezen Olevianus voorstellen, hoever hij het brengen kan, zoo hij vrede houdt met de kerk, en welke schoone vooruitzichten zij hem spelt, of hij dan niet reeds tot beter inzicht komt. Onze keurvorst zou gaarne rust en vrede in stad en kerk hersteld zien."

De deken haalde de schouders op, en de oudste raadsheer merkte aan: „In elk geval heeft Zijn Genade als keurvorst nog macht om het kwaad in deze stad te bedwingen, en zal hij als bisschop de ketterij niet gedoogen, 't zij Luthersche of Calvinistische."

De deken wilde weder iets zeggen, doch er werd geklopt. Olevianus trad binnen.

Nieuwsgierig en met scherpe blikken staarden de heeren den jongen doctor aan, die 't gewaagd had openlijk op te treden als woordvoerder van de velen, die — men wist het — reeds lang de ketterij waren toegedaan. De blijmoedig ernstige blik van den prediker trof hen. Zij hadden zich dien onrustzaaier en leugenprediker blijkbaar anders voorgesteld. Hoe had zulk een eenvoudig, jeugdig man tegen de priesterschap, ja heel de kerk durven optreden?

„Heer doctor," zoo sprak de eerste der afgevaardigden op vriendelijken toon, „we hebben gehoord dat door u leeringen worden geleerd en dingen gedaan, die niet zijn naar hetgeen de heilige kerk voorschrijft. Zijn Genade de keurvorst droeg ons op te onderzoeken wat hiervan zij, en wij verzoeken u ons wel te willen inlichten; 't is toch zeer mogelijk, dat men ons verkeerd onderricht heeft."

Olevianus verklaarde zich bereid te antwoorden, en nu las een ander der heeren voor, al wat tegen hem werd ingebracht. 't Behelsde in hoofdzaak zijn verwerping der leeringen van het pausdom, zijn prediking buiten de kerk om, en tegenover de priesters, zijn invoeren van nieuwe dingen, enz. enz. Toen dit al gelezen was, werd den doctor verzocht te zeggen, of hij niet inzag op een dwaalweg te wezen, en wilde beloven zich te bekeeren.

„Edele Heeren,” zoo antwoordde Olevianus opstaande, „gij dwaalt zeer indien gij meent, gelijk ik geloof te begrijpen, dat zucht naar eer of voordeel mij gedreven heeft om te doen wat ik deed. Het is enkel en alleen ter eere Gods, dat ik mij gedrongen heb gevoeld openlijk het Evangelie te prediken, en het talent, mij toevertrouwd, niet in de aarde te begraven. Ook is het geen nieuwe leer of mijn eigen bedenksel, dat ik predik. Reeds lang is hetzelfde verkondigd door geleerde en godzalige mannen als de doctoren Luther en Melanchton hier in Duitschland, en Calvijn en Beza in Zwitserland. Doch deze hun leer is nog veel ouder, want zij is geen andere dan die des Heeren Christus en Zijner Apostelen.”

„Maar gij zijt nog jong, vriend,” sprak nude deken, „zoudt gij niet wachten tot gij meer onderzocht hebt en beter oordeelen kunt over zoo moeilijke zaken. Bovendien, waarom reeds nu uw leven in zijn beste jaren bedorven, door u zooveel moeite en strijd op den hals te halen?”

„Eerwaarde Heer,” was het antwoord, „de Schrift

zegt ons te werken zoolang het dag is. Ik weet de ure mijns doods niet, doch alleen dat zij elk oogenblik kan slaan, gelijk ik aanschouwd en ervaren heb om zoo te spreken. Daarom heb ik de hand aan den ploeg geslagen en hoop voort te gaan, zoolang het Gode behaagt."

"Maar heer doctor," sprak een der raadsheeren, „waartoe is dat noodig? We hebben immers kerken en priesters en bisschoppen en het Evangelie? Waartoe moet gij veranderen wat te allen tijde goed is geweest?"

"Integendeel," hernam Olevianus, „het is in den beginne goed geweest, maar nu bedorven. In plaats van Gods Woord regeert nu des menschen woord in de kerk; niet Christus heerscht, maar de paus."

Deze laatste woorden schenen een geweldige verbazing te wekken. Niemand bleek lust te gevoelen, den jongen man die alzoo in de kracht des geloofs had gesproken, nog lastig te vallen, 't zij met schoone beloften of harde dreigingen. Hij groette de heeren en vertrok.

Een eindweegs had hij de wandeling huiswaarts afgelegd, toen hij in de verte een lange rij menschen gewaar werd, die recht op het stadhuis afging. Nieuwsgierig wat het wezen mocht verhaastte hij zijn schreden. Weldra bevond hij zich dicht bij den stoet, die uit een veertigtal aanzienlijke burgers bestond. Voorop ging burgemeester Struysz, die een rol in de hand droeg. Toen de prediker de lieden voorbijging, werd hij van alle kanten, zoowel uit de omstanders als door de heeren, gegroet.

„Wat geschiedt hier?" vroeg hij, meeloopende, aan een hunner.

„Kom met ons, dan zult gij 't zien," was 't antwoord.

Weldra bevond men zich aan het raadhuis. Allen gingen in de voorzaal. De burgemeester en twee anderen traden een tweede zaal binnen. Een oogenblik later kwam een bode den anderen aanzeggen te volgen. In de zaal zat de stedelijke Raad van Trier vergaderd. Zoodra allen binnen waren stond de eerste burgemeester op en sprak:

„Edele Heeren, vergunt mij het verzoekschrift voor te lezen, dat vele burgers en onder hen ook ik, bij u wenschen in te dienen."

Diepe stilte volgde terwijl de burgemeester las. In het verzoekschrift werd allereerst ernstig er over geklaagd, dat zij, die de nieuwe leer waren toegedaan, telkens last hadden te lijden. Thans weer, nu er een man was opgestaan — aller blikken richtten zich op Olevianus — die de leer van Luther en andere Hervormers der kerk predikte, wilde men dat niet gedoogen, en was 't zelfs noodig, den leeraar gewapend te beschermen. Toch zijn, zoo las de burgemeester verder, op den Rijksdag te Augsburg, nu vier jaar geleden, bij den godsdienstvrede gelijke rechten aan Roomschen en Protestanten toegekend. En op grond daarvan vragen wij het vrij en onverhinderd recht om naar de Augsburgsche Confessie (de Luthersche geloofsbelijdenis) te leven en dat in 't openbaar te toonen, ook door leer en prediking.

Dit verzoekschrift verwekte groote beweging, temeer daar niet weinig leden van den Raad zelf Lutheranen waren en meegeteekend hadden. Aan de burgers werd nu gezegd, dat men de zaak zou overwegen, waarop zij vertrokken. De beraadslaging, die toen begon, leidde, althans vooreerst, tot niets dat beslissend was.

Een paar weken verliepen, weken van hoop en vrees beide voor vrienden en vijanden der waarheid. Toen echter bleek, dat de afgezondenen hun boodschap goed aan den keurvorst-aartsbisschop hadden overgebracht. Voor de tweede maal ontving Olevianus een dagvaarding om voor het keurvorstelijk gerecht te verschijnen. Al aanstonds werd hem het prediken verboden. Tegelijk kreeg de stadsoverheid mededeeling hiervan, en gaf bovendien de keurvorst last om den Calvinist en oproermaker Olevianus in de gevangenis te zetten. Kon men hem niet overtuigen, men zou althans zorgen dat hij zweeg, en wel door 't zelfde middel, dat Rome zoo vaak op de ketters heeft toegepast.

Toen de Raad dit bevel ontvangen had, zat hij er niet weinig mee verlegen. Verscheiden raadsleden toch waren, gelijk ik zei, vrienden van den „oproermaker,” en alles behalve van zins hem te doen gevangen nemen en tot zwijgen te dwingen. En zij, die daar niet tegen hadden, vreesden, als het geschiedde, dat er dan werkelijk oproer zou komen, wyl het hart van een groot deel des volks aan den prediker met groote liefde hing. 't Was toch op veler vragen en aandringen, dat hij begonnen was openlijk te leeren.

Na lang beraad besloot men dat Olevianus op vrije voeten zou blijven, doch het prediken hem streng worden verboden. Juist was de Hervormer voornemens in den namiddag het Evangelie te verkondigen aan de schare, toen hij — 't was ochtend — het verbod van den Raad ontving. Zwaar zou hij gestraft worden, zoo luidde het, zoo hij weder den kansel beklom. Doch de dienaar des Heeren, wetende dat er geschreven staat: „men moet Gode meer gehoorzaam wezen dan den menschen,” aarzelde geen oogenblik zijn roeping te vervullen. Zoo legde hij dan het raadsbesluit als voor het aangezicht des Heeren neder, deed op het bepaalde uur zijn doctorsmantel om en ging naar de Gasthuiskerk, slechts door een paar vrienden vergezeld, doch sterk in den Heer zijn God.

Wederom was de kerk tot in de uiterste hoeken gevuld. Meer dan een onder de hoorders was gekomen, benieuwd hoe 't afloopen zou, nu de prediker zoo beslist weigerde voor het besluit der heeren te buigen. Want het gerucht van het verbod was reeds verspreid. Velen ook waren bedroefd en vreesden het ergste.

Olevianus beklom den preekstoel en sprak, terwijl diepe stilte heerschte:

„Op bedreiging van zware straf is mij van wege den keurvorst het prediken verboden. Nog weet gij u ongetwijfeld wel te herinneren, hoe gij mij hebt gesmeekt u de eeuwige waarheid Gods te verkondigen....”

Hij wilde voortgaan, doch het luid geweën en snikken van velen, mannen en vrouwen, belette het

hem. De prediker wachtte een oogenblik en ging toen voort:

„Indien gij berouw gevoelt over hetgeen gij gedaan hebt, dan zal ik van nu af niet meer voor uw aanzicht verschijnen. Maar hebt gij geen berouw, blijft de keus, die gij gedaan hebt, u heilig, wilt gij haar bevestigen met uw gebeden, en aan de waarheid, die gij beleden hebt, vasthouden, welaan, dan wil ik mijn vleesch en bloed voor u in de waagschaal stellen, u het Evangelie blijven prediken, en Gode meer gehoorzamen dan den menschen.”

Nu zweeg de prediker een oogenblik, toen ging hij voort:

„Dat allen, die van harte begeeren, wat ik zooeven gezegd heb, nu spreken: Amen!”

Nauwelijks waren deze woorden geuit of een plechtig Amen klonk van alle zijden. Mochten al enkelen zwijgen, hun getal was niets bij dat dergenen, die openlijk hun instemming betuigden met het gesprokene, en zoo den prediker bemoedigden. Olevianus hoorde het met diepe, blijde ontroering, en stortte zijn hart uit in een vurig gebed tot God, dat Hij deze vergadering geven mocht een onberouwelijke keus gedaan te hebben, en dat zij daarin door Hem mocht worden bevestigd en bekrachtigd. Er waren oogenblikken waarop het weenen en snikken den prediker belette voort te gaan. En wel zelden heeft een samenkomst in het huis des Heeren zoo diepen indruk op alle aanwezigen achtergelaten als deze.

Wanneer de Heere God met Zijn Geest in de harten

werkt, dan komt ook vaak de satan, en tracht dat werk te verbreken. Zoo ging het ook hier. De kloeke daad van Olevianus, die het bevel van Keurvorst en Raad had getrotseerd, maakte een ontzaglijken indruk in heel de stad, gelijk het woord door hem gesproken op alle hoorders. De stedelijke Raad raakte met de zaak verlegen. Wel had men den leeraar met zware straffen gedreigd, maar men wist wat er volgen zou, als men die uitvoerde. Voorloopig althans stak niemand een hand naar Olevianus uit, die eenvoudig voortging te doen wat hem van Godswege was toebetrouwd. En hij werd daarin krachtig gesterkt. Want het getal der geloovigen nam bijna dagelijks toe. De St. Jacobskerk, die men hem niet dorst ontnemen, was reeds veel te klein om allen die komen wilden te bevatten. De gemeente, die zich om den jongen Hervormer vergaderde, telde weldra zeshonderd zielen, wel te verstaan alleen de mannen gerekend, en niet vrouwen, kinderen en dienstbaren. In 't geheel zaten er over de tweeduizend. Voor een stad als Trier in dien tijd was dat een ontzaglijk getal. Zelfs de vijanden moesten erkennen: „De stad is op de hand van Olevianus.”

Maar dit juist verbitterde hen te meer, gelijk het de Farizeërs deed, toen zij van den Heere Christus moesten getuigen: „De geheele wereld volgt Hem na.” Ook te Trier zagen de vijanden der waarheid, dat „zij gansch niet vorderden,” doch eveneens rijpte te meer hun besluit, om den gehaten man te doen vallen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

IN 'T WELK DE EENE SPREKER VOOR DEN ANDER
WIJKEN MOET.

In een der zalen van zijn prachtig, oud slot te Heidelberg zat de keurvorst van de Palts, Frederik III, in druk gesprek met zijn echtgenoot Maria van Brandenburg. Een paar jaar geleden was hij zijn neef Otto Hendrik in de regeering opgevolgd, en telde thans ongeveer 45 jaar.

Een leven van strijd en woeling had Frederik achter zich. Hij, de oudste van 12 zonen, was reeds vroeg uitgetogen in den krijg der Duitschers tegen de Turken. Daarna had hij Lotharingen en de Nederlanden bezocht, aan het hof van keizer Karel V vertoefd, en al vroeg gevoeld hoe noodzakelijk een hervorming der diepbedorven kerk was. Zijn huwelijk met een Luthersche vorstin versterkte die overtuiging, en nauw was hij van de regeering over een klein graafschap tot die van de Palts geroepen, of hij zette het werk der Hervorming, daar reeds heerlijk begonnen, met kracht voort.

De geschiedenis noemt hem „een der edelste en

voortreffelijkste vorsten die ooit over Duitschland regeerden," en die roem is ten volle verdiend. Ja, er wordt van hem getuigd: „Hij was even vroom van hart als ontwikkeld van verstand, bedachtzaam in het maken van plannen, krachtig in het uitvoeren ervan, matig en arbeidzaam, een vijand van zinnelijk genot, weelde en gemak, een vriend van waarheid en godzaligheid, een naarstig onderzoeker van Gods Woord, en de schriften van de voornaamste godgeleerden, met een warme, edele, onbeweeglijke liefde en standvastigheid gehecht aan hetgeen hij voor waarheid erkend en aangenomen had." Zijn voorgangers deden veel voor kerk en hoogeschool, hij nog veel meer. Geen offer was hem te zwaar om te brengen, geen zwaarigheid te groot om te overwinnen, als beider belang ze eischten. Tijd, zorg, gemak, geld had hij er voor veel. Jaarlijks zonderde hij 20.000 daalders, toen een belangrijke som, van zijn inkomsten af, ten behoeve van nuttige stichtingen en weldadige inrichtingen."

Toen Frederik aan de regeering kwam was voor zijn land een kwade tijd begonnen. Wel was de dwaalleer van Rome door de waarheid van Gods Woord vervangen, wel was de Hoogeschool te Heidelberg hervormd, maar booze twisten begonnen te dreigen. Dusver hadden, gelijk recht en Bijbelsch is, Lutherschen, Gereformeerden en Zwinglianen in vrede met elkaar in de Palts geleefd. De Hervorming toonde er den geest van den vredelievenden Hervormer Melanchthon, die zelf in de Palts was geboren, te Heidelberg had gestudeerd, en een groot vriend des

keurvorsten was. Dachten ook niet alle belijders der waarheid over alle zaken des geloofs eenerlei, men begreep terecht, dat dit geen reden mocht zijn elkander daarom te ontvliesen en te haten.

Doch dit werd anders. De Lutherschen poogden den voorrang te verkrijgen, en nu ontstonden geweldige twisten, vooral over het Heilige Avondmaal, waaromtrent Luther, Zwingli en Calvijn van elkander verschillende gevoelens hadden uitgesproken. Uitvoerig al dat getwist te beschrijven zou niet nut zijn. Om slechts één voorbeeld te geven: De een zei dat het lichaam van Christus *in* het brood des Avondmaals is; de ander dat het *onder*, de derde dat het *met* het brood is; de vierde *in*, *met* en *onder*, weer een ander noch *in*, noch *met* noch *onder*, en eindelijk beweerde iemand dat er nog *om* en *aan* bij moest! Misschien had een geleerd man Dr. Elius wel gelijk, die zei: „De duivel heeft al deze woorden in de hel verzonnen en in de godgeleerdheid ingevoerd.” Zeker is, dat des duivels en niet des Heeren geest bij al dat twisten sterk openbaar werd.

't Slot van de zaak was, dat de keurvorst met kracht en geweld doortastte om de rust in land en kerk — waar alles in beweging raakte — te herstellen. Melanchton, wiens meening hij vroeg, keurde zijn doen volkomen goed. Dat de landvorst zoo ook in de zaken der kerk *zijn* wil doorzette, was in dien tijd niets vreemds. Men had het in de Roomsche kerk zoo geleerd, die ook de koningen en grooten gebruikte om de kerk te verdedigen en de ketters te straffen.

Eerst vele jaren later zou men leeren inzien, hoe Gods Woord in de Gemeente slechts één Meester kent, namelijk Christus. Doch Frederik en ook de Hervormers waren daar nog blind voor, hoe oprecht zij het ook meenden.

Zooals we vroeger verhaald hebben, had Frederik een zijner zonen op droevige wijze bij het onheil te Bourges verloren. Met den vriend diens zoons, met Olevianus, bleven de vorstelijke ouders trouwe briefwisseling houden, en misschien droeg hij er wel toe bij, dat de keurvorst meer een begeerte kreeg om zelf overtuigd te zijn, wie in den twist over het Avondmaal gelijk had. Toen nu zijn derde dochter te Heidelberg met een Saksischen prins zou huwen, die Luthersch was en het doen van zijn aanstaanden schoonvader niet goedkeurde, zei Frederik: „Nu, breng jij een paar Luthersche godgeleerden mee, ik zal er Gereformeerde tegenover stellen, en zij kunnen dan hier den strijd uitmaken. Dat geschiedde, en 't slot was, dat Frederik beslist den Gereformeerden gelijk gaf, en voortaan ijverde voor de Hervorming in den geest van Calvijn. Al wat aan Roomschen eeredienst en bijgeloof herinnerde, werd uit de kerken en den dienst weggedaan, heilige dagen werden afgeschaft en de leeraars, die het streng Luthersch gevoelen vasthielden, afgezet. Alleen zij die de milde opvatting van Melancton deelden, mochten in de Kerk of op de Hoogeschool werkzaam blijven.

„Ik heb weder een brief van onzen vriend Olevianus ontvangen,” sprak de keurvorst tot zijn echtgenoot, „het gaat daar in Trier heftig toe.”

„We hebben er ook hier ervaring van gehad,” sprak de keurvorstin. „Intusschen, wat nieuws is er van Olevianus?”

„Hij is door Gods genade gezond, en vol ijver bezig het Evangelie te verkondigen, doch dat is zijn vijanden en ook den vorst-aartsbisschop een doorn in het vleesch. Zij spannen alle krachten in om de prediking tegen te werken. En daar de Raad der stad de bevelen van den keurvorst niet durft uitvoeren, zal deze zelf met een leger komen. Maar gij zult zien, dat dit nieuwe moeite zal geven. Olevianus echter is blijmoedig en gaat voort. Hij heeft nu uit Tweebruggen hulp gekregen; er is een tweede leeraar gekomen, zoodat hij niet meer voor alles alleen staat.”

„Kunt gij niet iets doen,” sprak de vorstin, „om het gevaar, dat Olevianus en onze broederen te Trier dreigt, af te keeren?”

„Ik zal doen wat ik kan,” was het antwoord, „maar de keurvorst is een rijksvorst zoo goed als ik. Mijn plan is echter nog iets anders. Gij weet, hoe ik onlangs het college, dat hier bestond, heb veranderd in een school voor toekomstige predikanten. Nu is Olevianus een man in mijn geest. Hij gelooft de waarheid, gelijk die mij na het twistgesprek tusschen de doctoren is duidelijk geworden. Hij is een mild en godzalig man, en in vele opzichten 't eens met Calvijn, wiens lessen hij ontvangen heeft. Hij zal ook niet in geschil raken met de doctoren hier, nu zij zich voegen naar het inzicht van doctor Philippus Melanchton. Daarom wilde ik hem vragen als hoogleeraar in onze

school te komen arbeiden. God gave dat het er toe kwam!"

Terwijl alzoo de vrome keurvorst het goede voor Olevianus zocht, waren diens vijanden met gansch andere dingen bezig. De gemeente kreeg haar leeraar steeds meer lief, hing aan zijn woord en leer, en werd meer en meer gesterkt in 't geloof. Dat nu konden de priesters niet dulden. Maar wat te doen? Daar kwamen zij op de gedachte, dat het wellicht mogelijk ware den gehaten prediker in het openbaar en voor heel de gemeente te bewijzen, dat hij dwaalde. Gelukte dit, dan zou van zelf het volk zich van hem afkeeren en de zegepraal was dan aan de pauselijke partij.

Op zekeren dag toen Olevianus den volgenden zou prediken, liet het stadsbestuur hem weten, dat ditmaal in de Gasthuiskerk een ander zou optreden. Het was een Roomsche priester, Frae van Boppard geheeten (of hij van Boppard afkomstig was of, dat dit zijn naam was, is niet duidelijk). Deze zou de Roomsche leer tegenover die van Calvijn ontwikkelen, en de gemeente kon dan zelf beslissen wie gelijk had.

Op 't bepaalde uur was de kerk vol. Ieder verwachtte Olevianus te zien optreden, doch tot elks verwondering ging hij, binnegekomen, tusschen het volk vlak vóór den preekstoel zitten. Nog grooter werd de verbazing toen even daarna een man binnentrad, wiens priesterkleed zichtbaar was onder den mantel, dien hij daar overheen had geworpen. Dit laatste geschiedde, wjl de spreker hier niet optrad

als priester, maar tot het houden van een rede om een tegenstander te bestrijden.

Er ontstond een geweldige beweging. Een dreigend gemor werd van verschillende kanten vernomen; toornige blikken werden op den priester gericht, die den preekstoel beklom. „Olevianus moet er op; hem willen we hooren!” riepen eenigen. Al woeliger werd de dichte schare, tot Olevianus opstond en sprak: „Weest kalm, vrienden, houdt u rustig en hoort met ernst, alles wat onze tegenpartij heeft te zeggen.”

’t Werd een oogenblik stil. Frae van Boppard begon te spreken. Maar nog geen tien minuten was hij aan ’t woord, of hier en daar gaf men teekenen van ongeduld en misnoegen. Weldra werd het gemor en gemompel sterker; uitroepen werden gehoord. ’t Was den spreker moeilijk zich te doen verstaan. Het volk, gekomen om zijn geliefden leeraar en de waarheid naar Gods Woord te hooren, voelde zich teleurgesteld en beleedigd nu een ongeroepen vreemdeling kwam, om de dwalingen, die men lang had verworpen, nog eens te verdedigen.

Weldra was ’t geduld der hoorders ten einde. Overal vernam men de kreten: „Genoeg! Houd op! Laat Olevianus prediken! Weg met de mis en den paus!” Enkelen drongen vooruit, door anderen gevolgd; zij omringden den preekstoel, terwijl het geroep, en de onrust toenamen en de vuisten tegen den prediker gebald werden. Frae was ’t onmogelijk voort te spreken. Met schrik zag hij hoe het woelige en vertoornde volk op hem aankwam, en den indringer zijn onge-

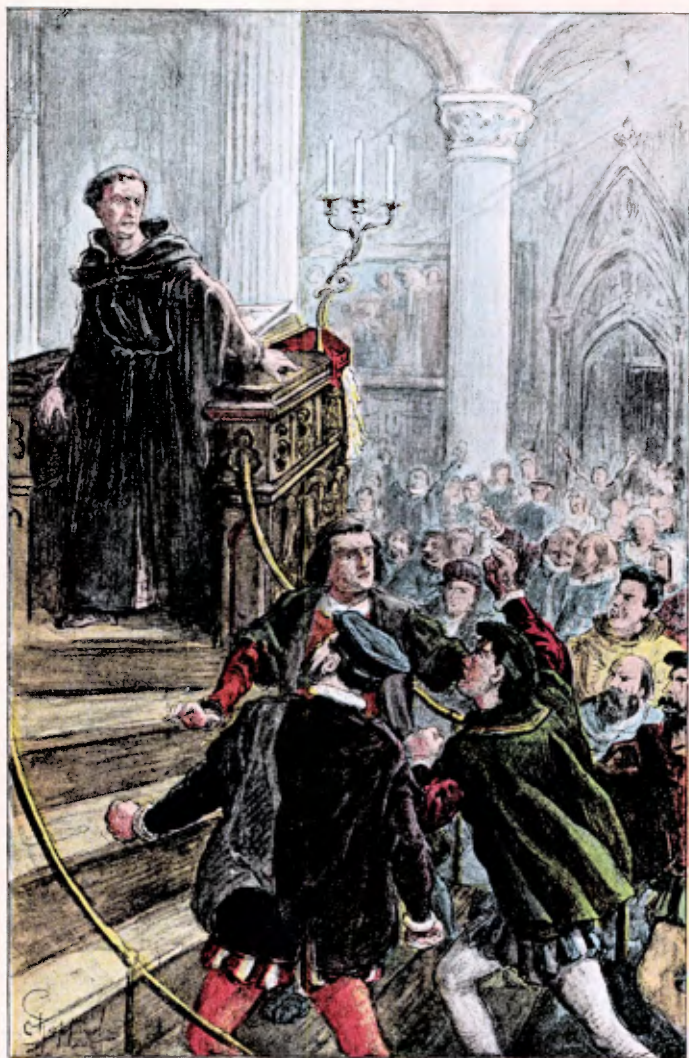
vraagd optreden wilde betaald zetten. Reeds trachtten een paar de trappen van den preekstoel op te klimmen, en wie weet wat geschied zou zijn, zoo niet Olevianus was toegeschoten. Hij drong door het volk dat onmiddellijk ruim baan maakte, beklom den kansel, en greep den priester, die sidderde over zijn geheele lichaam, bij de hand.

„Volg mij,” sprak hij, „u zal geen leed geschieden.”

Aan de hand van zijn tegenstander daalde Frae van Boppard de trap af, en ging door de menigte heen, die voor beiden plaats maakte. Wel werd nog menige min lieflijke uitroep gehoord, maar niemand deed den priester eenig leed.

„Ga nu uws weegs,” sprak Olevianus toen zij aan den uitgang waren; „Gode zij dank, dat u niet iets ergers is overkomen.”

De jonge leeraar beklom nu zelf den kansel. In een oogenblik was de vergadering, die zoo pas een woelige zee gelijk scheen, tot kalmte teruggekeerd. In diepe stilte luisterde men naar den prediker, die „tot groote stichting der schare predikte!” 't Was een gedenkwaardige dag in zijn leven, een dien noch hij, noch de gemeente ooit vergat. Hij had getoond wat het zegt kolen vuur op het hoofd zijns vijands te hoopen.

CHURCH-TYPE. BY G. CALLEBAUGH. BUREAU.

ZESDE HOOFDSTUK.

VEEL IN KORT BESTEK.

Gelijk te begrijpen was, deed het gebeurde de woede der vijanden slechts te sterker worden. De keurvorst-aartsbisschop, door hen van alles onderricht, besloot nu met geweld aan alle kettersche bewegingen een einde te maken. Hij verzamelde een krijgsmacht, trok onverwacht met deze de stad binnen, en meende nu alles naar zijn hand te zullen zetten.

Doch 't liep geheel anders. Gelijk te Keulen en elders was men ook te Trier bijster weinig met de regeering van de geestelijke heeren ingenomen, en alles behalve van zins hun krijgsvolk in de stad te dulden. Twisten tusschen de bisschoppelijke vorsten en hun onderdanen waren zeer gewoon, en de steden verdedigden steeds hardnekkig hun rechten en vrijheden tegenover de geestelijke vorsten. Zoo ook nu. Van allen kant kwamen de burgers tegen de daad van den bisschop op. Roomsche en onroomsche werden het aanstonds eens, dat hij niet met een leger in de stad mocht komen. En ten laatste kreeg de keurvorst het zoo benauwd, dat hij besluiten moest af te trekken.

Maar hij deed het met spijt en toorn in het hart. Hij zou het de stad betaald zetten, en allereerst dien gehaten ketters, die de oorzaak van alles waren. Weldra merkte men het. Op een afstand van de stad sloeg de keurvorst-aartsbisschop met zijn leger de tenten op, en nu begon wel geen belegering van Trier, maar toch een plagen en kwellen, dat niet uit te houden was. De bisschop wist zeer goed, dat de stad haar levensbehoefte uit den omtrek moest ontvangen. En om nu de burgers naar zijn zin te dwingen, gaf hij zijn krijgsvolk bevel het land in 't rond te vernielen. De vruchtboomen werden omgehouden, het zaad- en bouwland onbruikbaar gemaakt en opdat men zooveel mogelijk dien overlast dadelijk merken zou, sneed de keurvorst zelfs den toevoer van drinkwater, waar hij kon, af, en belette kooplieden en boeren met hun waren in de stad te komen.

't Werd al spoedig elk in Trier duidelijk, dat het zoo niet voort kon gaan. De Raad der stad kwam bijeen, om te beraadslagen wat geschieden moest.

Daar burgemeester Struyz ziek was, nam de tweede burgemeester het woord: „Heeren,” zoo sprak hij, „'t is u allen bekend in wat treurigen staat onze stad verkeert. Wel is het leger van onzen keurvorst afgetrokken, maar nu bemoeilijkt men ons op andere wijs. Alle handel en verkeer staat stil, de levensbehoefte worden steeds duurder; onze burgers klagen steen en been, en intusschen wordt al 't geen buiten de muren ligt, vernield. Wat te doen?”

„Wij moeten de oorzaak zoeken en die wegnemen,”

sprak een ijverig Roomsch raadslid. „De ketters hebben ons al dien jammer berokkend. Laat ons de ketterij onderdrukken, dan komt er rust in de stad en trekt de bisschop van zelf weg.”

Verscheidenen, die òf Roomsch òf nog onbeslist waren, juichten deze woorden toe; ook de burgemeester knikte. Maar een der vrienden van Olevianus in den Raad sprak:

„’t Is mij niet duidelijk dat wij, die de Hervormde leer voorstaan, de schuld hebben. In de Palts is zelfs de keurvorst en heel het hof Gereformeerd. Zijn dat ook oproermakers, gelijk men ons zoo vaak noemt? Ik zeg, dat al de onrust daaruit voortspruit, dat men ons niet met rust laat. Wij hinderen niemand, gaan stil onzen gang. Waarom laat men ons niet met vrede?”

„Omdat gij alles naar uw hand zoudt willen zetten,” sprak een ander vinnig, „gelijk die aartsketter Calvijn te Genève doet.”

„Ik geloof niet dat Genève daar slechter op geworden is,” sprak een Protestantsch raadsheer. „Maar daarbij, noch Olevianus, noch wij denken er aanjuist Calvijn in alles na te volgen. We hebben ook veel naar Melanchton geluisterd, en bovenal volgen wij het woord van Christus.”

Nu volgde een lange woordenstrijd, die echter tot niets leidde. Dit evenwel was duidelijk: de Raad bestond uit twee partijen, Protestanten en Roomschen. Bij deze laatsten voegden zich verscheidenen, die vroeger van de „nieuwe” leer niet afkeerig, noch lust, noch moed hadden om voor haar gebrek en gevaar te lijden.

„Wij kunnen,” sprak een hunner, „het zoo niet

laten geworden. De burgerij klaagt, onze buidels worden leeg en de bisschop grimmig. 't Loopt uit op 't verderf en den ondergang der stad."

Zoodra had niet de aartsbisschop vernomen wat in den Raad was geschied, of hij begreep nu 't ijzer, terwijl het heet was, te moeten smeden. Hij liet zijn vrienden aan de priesters in de stad beduiden, dat zij het volk ontevreden moesten maken en opstoken tegen de Protestanten, door dezen voor te stellen als oorzaak van al de ellende die over Trier kwam. Dit booze plan slaagde onder de Roomsche burgers tamelijk wel. Overal vernam men ontevredenheid, en de pausgezinden voeren in huis en op straat hevig uit tegen Olevianus en zijn vrienden, die immers een onheil bleken te zijn voor staat en volk. Toen 't eenmaal zoover was, wisten de tegenstanders van het Evangelie te bewerken, dat weer in den Raad de vraag werd besproken, wat te doen. En thans viel de beslissing spoedig. Men besloot Olevianus en nog een twaalfstal aanzienlijke burgers gevangen te nemen. De keurvorst, die dus nu zijn zin kreeg, zou dan wel beslissen wat met hen moest gebeuren.

Even snel als 't besluit was genomen, werd het uitgevoerd. Weldra zaten Olevianus en de twaalf anderen in den kerker. Maar de jeugdige leeraar werd niet verschrikt. Hij sterkte zich in den Heer zijn God, en wachtte rustig af wat komen zou. Eenige dagen later trok nu de keurvorst de stad binnen, terwijl de priesters en de Roomschen onder de bevolking hem luide toejuichten, als de man die hun

geloof had gered. Aanstonds riep hij het gerecht bijeen, en liet de gevangenen oproepen om te verschijnen. Wat hun lot zou zijn, kon ieder berekenen.

Maar de mensch wikt, God beschikt. Dat zou ook hier blijken.

Twee maanden later — 't was nu in het jaar 1562 — bevond zich een aanzienlijk gezelschap op het slot te Heidelberg. In de groote zaal vinden we keurvorst Frederik en zijn echtgenoot. Dicht bij hen zitten de drie graven van Erbach, waarvan één groothofmeester is en een ander, graaf Valentijn, opperamdtman van Alzhei. Verder vinden we er den kanselier, den hofprediker Diller, voorts den secretaris en verschillende hoogleeraren en geleerden, allen mannen in den geest van Melanchton of van Calvijn.

„Heer Valentijn,” zoo sprak de keurvorst, „wij hebben u opgedragen den eerwaarden heer Olevianus van Trier het ambt van leeraar aan onze school aan te bieden. Meld ons thans, wat antwoord gij hebt ontvangen.”

„Ik kan uwe keurvorstelijke Genade verblijden met het bericht, dat doctor Olevianus uw roeping volgen zal: hij kan zelfs aanstonds hier zijn.”

't Was duidelijk dat de mededeeling allen aanwezigen genoeg deed, en de keurvorst ging voort:

„Wij konden dat vermoeden, en mijn vrouw en ik wenschten zeer hem te zien, gelijk zeker ook de heeren die ik genood heb. Laat ons blijde zijn, want aan zulke mannen hebben wij behoefte. Zij twisten niet, maar leeren en prediken den weg Gods ter zaligheid.”

Juist was een levendig gesprek begonnen toen de deur openging. Olevianus trad binnen.

De keurvorst ging hem tegemoet, drukte hem de hand, heette hem hartelijk welkom en wees den nieuw-gekomene een plaats aan tusschen gastheer en gastvrouw. Van allen kant werd Olevianus begroet. Eindelijk stond de keurvorst weder op en sprak:

„Lieve heer Olevianus, wij wenschen u hartelijk geluk, nu het Gode behaagd heeft u te doen ontkomen aan den strik, en u te verlossen uit de hand dergenen, die u haatten van wege de leer der waarheid. Heb dank dat ge onze roeping hebt gevolgd. Onze goede stad Heidelberg zal zich verblijden in uw komst en velen zijn er, die naar uw woord verlangen. Geve God dat gij hier moogt gezegend zijn, en gelijk gijzelf van den Heere geleerd zijt, ook velen door u mogen geleerd worden tot Zijn eer en dienst. Houd u van onze gunst te allen tijd verzekerd.”

„Genadige heer keurvorst,” sprak Olevianus diepgetroffen, „wel mag veeleer *ik* u dankzeggen. Immers ik dank het u, dat ik gelijk mijn vrienden uit den kerker te Trier ben bevrijd.”

„Niet mij alleen,” was het antwoord, „ook onze beminde neef Paltsgraaf Wolfgang en de heeren van Straatsburg, die de Hervorming zijn toegedaan, hebben medegewerkt. Wij hebben, Gode zij dank, den keurvorstaartsbisschop bewogen u vrij te laten gaan. Doch in Trier te blijven zou thans onmogelijk zijn voor u. Het is beter, dat uw ambtgenoot daar in stilte het goede werk voortzet, terwijl gij hier voor het geloof en

de zuivere leer predikers en verdedigers helpt opleiden. Dat geve onze Heere Christus door Zijn genade."

Den geheelen dag bleef de Triersche leeraar bij den keurvorst te gast. Den dag daarop vertrok Olevianus naar Heibelberg, om er weldra als leeraar aan het College van studenten op te treden. Niet lang daarna werd hij hoogleeraar aan de beroemde Hoogeschool te Heidelberg en later predikant van een tweetal kerken. Doch de keurvorst, die meer en meer inzag welk een goede keus hij onder 's Heeren leiding had gedaan door Olevianus te Heidelbergte doen komen, beriep hem ten slotte tot zijn hofprediker. En wel zelden had vromer, edeler vorst beter en oprechter prediker des heils, dan Frederik in Olevianus.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

WAARIN OLEVIANUS EEN OUDE KENNIS BLIJKT TE ZIJN
VAN VELEN.

Het zou mij niet verwonderen, zoo menig lezer, vóór hij kennis gemaakt had met hetgeen hier verhaald is, nooit van Olevianus had gehoord.

En toch, vrienden, is het zeer wel mogelijk, dat ge meer van hem, in rechtstreekschen zin, wist of kendet, dan ge zelf dacht. Zonder het te weten kunt ge gelezen hebben wat hij heeft geschreven, ja 't wellicht uit het hoofd hebben geleerd.

Maar ik heb nooit een boek van Olevianus in mijn handen gehad, zult ge zeggen.

't Kan wezen, maar laat me u eens vragen, of ge den Heidelbergschen Catechismus kent, denzelfden dien ge achter in vele psalm-, gezang- en kerkboeken kunt vinden, een boek met vragen en antwoorden; een boek waaruit in vele kerken des Zondags ook wordt gepredikt en dat door de kinderen wordt geleerd. Welnu, zoo ge dat boek leest, dan leest ge wat Olevianus heeft opgesteld. Hij deed dat met zijn vriend Beer, die evenals hij hoogleeraar was te Heidelberg, en ook gelijk Olevianus zijn naam had vertaald in het Latijnsche *Ursinus*.

De vrome keurvorst Frederik wenschte een boek te hebben dat tot onderwijzing kon strekken voor allen, die de waarheid wilden kennen, en voor de Hervormden in zijn gebied dienen zou tot nutte leering en stichting. Zoo droeg hij dan aan de twee hoogleeraren zijner Hoogeschool te Heidelberg op zulk een boek te vervaardigen. God gaf hun, die samen nog maar een goede vijftig jaar telden, lust, kracht en bekwaamheid om de gewichtige en moeilijke taak uit te voeren. Ieder werkte zijn plan uit, en al is nu kwalijk te zeggen welk deel elk in dezen arbeid had, zeker is dat ze dien in 1562 of 1563 gelukkig volbrachten. De keurvorst voerde toen het leerboek in zijn staten in. Het kwam nu wel evenmin te pas dat een vorst zoo iets deed. als dat hij last gaf het leerboek op te stellen, — want gelijk we reeds zeiden heeft de landsregeering andere dingen te doen, dan de zaken der Kerk te regelen. Maar dat zag men toen nog niet in, en Frederik en de hoogleeraren waren het in deze zaak volkomen eens.

Maar desniettemin is die Catechismus zelf een schoon boek, waarvoor we te allen tijde dankbaar mogen zijn. Er zijn meer Catechismussen ter onderwijzing in de Christelijke leer, b.v. een van Calvijn en een van Luther. Maar geen van die heeft ooit hier te lande veel ingang gevonden; de Heidelbergsche wordt al eeuwen in kerken en scholen geleerd.

Let nu eens op de eerste vraag en het antwoord:

Welke is uw eenige troost beide in het leven en sterven?

Antw. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, die met Zijn dierbaar bloed voor al mijne zonden volkomen betaald en mij uit alle geweld des duivels verlost heeft en alzoo bewaart, dat, zonder den wil mijns hemelschen Vaders, geen haar van mijn hoofd vallen kan; ja ook, dat mij alle ding tot mijn zaligheid dienen moet; waarom Hij mij ook door Zijnen Heiligen Geest des eeuwigen levens verzekert, en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt.

En dan op de tachtigste met het antwoord.

Welk onderscheid is er tusschen het Nachtmaal des Heeren en de Paapsche mis?

Antw. Het Nachtmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomene vergeving van alle zonden hebben door de eenige offerande van Jezus Christus, die Hij zelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft, en dat wij door den Heiligen Geest Christus worden ingelijfd, die nu naar Zijne menschelijke natuur niet meer op aarde, maar in den hemel is, ter rechterhand van God Zijnen Vader en daar van ons wil aangebeden zijn. Maar de mis leert, dat de levenden en de dooden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij Christus nog dagelijks voor dezelve van den mispriester geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns zij, en daarom ook daarin moet aangebeden worden. En alzoo is de mis in den grond anders niet dan eene verloochening der eenige offerande en des

lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij.

Als ge dit nu oplettend leest (want al is de Catechismus geen kinderboek, zoo kunnen ook jonge lezers, zoo zij dit boekje vatten, bij nadenken ook wel den zin van de Catechismus begrijpen) dan zult gij misschien opmerken, hoe daarin de geest van een man als Olevianus spreekt die geen heil voor tijd of eeuwigheid kende, dan in het dierbaar bloed van Jezus Christus, en die uit alle macht ijverde tegen de dwaalleer der Roomsche kerk.

Zooals ik zei, stelden Olevianus en Ursinus samen den Catechismus op, die zoowel voor de jeugd als voor de predikanten moest dienen, gelijk hij ook in ons land nog altijd zoo wordt gebruikt. Ongetwijfeld hebben vele jonge lezers daar zelf de ervaring van gehad, of doen die thans op, gelijk menig oudere zich nog herinnert hoeveel moeilijke uren hem soms zijn Catechismus heeft gekost.

Had keurvorst Frederik III alleen voor eigen land en kerk gezorgd, al spoedig bleek, dat ook anderen er zeer van gediend waren. De bekende prediker Petrus Dathenus, dezelfde die ons volk een — onsierlijke — psalmberijming gaf, vertaalde den Catechismus dadelijk uit het Duitsch in 't Nederlandsch. Een jaar of drie nadat het boek in de Palts was verschenen, werd er uit gepredikt door den Hervormden leeraar Pieter Gabriël de Vlaming, in zijn huis in de Engelsche steeg te Amsterdam. Hoe gevaarlijk dat voor spreker en hoorders beide was, kunt ge begrijpen, als ik u zeg, dat men toen schreef 1566. Wie destijds Zondags

naar de Gereformeerde vergadering ging, liep soms Maandags al niet meer op vrije voeten.

Kort daarop werd te Wezel een kerkvergadering of Synode der Gereformeerden gehouden, in welke werd besloten, dat in de Duytsche (d. i. Nederlandsche) kerken de Heidelbergsche Catechismus zou gebruikt worden. De meer bekende Synode van Dordrecht bepaalde, dat de leeraren van scholen en kerken den Catechismus zouden onderteekenen, ten bewijze hunner eensgezindheid in de leer. Reeds vroeger had men in den Haag bepaald, dat de Catechismus elken Zondagmiddag in de kerk moest worden uitgelegd. En dat is in vele kerken en scholen nog zoo.

De Catechismus bewijst, hoe de Heere God, die verstand en wijsheid geeft, jonge mannen heeft bekwaamd tot een werk, waaruit jongen en ouden veel geleerd hebben en nog leeren tot op dezen dag. Want, al is ook deze Catechismus, gelijk alle menschenwerk, niet volmaakt, en natuurlijk niet van gelijke waardij als des Heeren Woord, toch spreekt hij zeer heerlijke dingen uit, kort, krachtig en tegelijk duidelijk en naar Gods Woord, zoodat het hart van wie God vreest er amen op zegt. Ook al is b.v. iemand niet Gereformeerd als Olevianus, toch vindt hij in dien Catechismus uitnemend gezegd wat hem in leven en sterven ter zaligheid dient. Schooner antwoord dan dat van den Heidelberg-schen Catechismus op de eerste vraag, heeft vóór of na 1562 nog niemand buiten Gods Woord kunnen aanwijzen.
